

döntéshozatalban betöltött szerepének vizsgálata, a politikai eredményesség mérésének fontossága, az ezekkel összefüggő etikai problémák mind-mind olyan kérdések, amelyek méltán tartanak számot politológus hallgatók, de a politikai folyamatok megértése iránt érzékenységet mutató átlagemberek érdeklődésére.

(Fischer, Frank; Miller, Gerald J. & Sidney, Mara S.: *Handbook of Public Policy Analysis*. CRC Press, 2007, Boca Raton [USA]. 672 p. [Public administration and public policy; 125.]

Fekete Szabolcs

OKTATÁSI RENDSZEREK A TELJESÍTMÉNY ÉS MINŐSÉG SZORÍTÁSÁBAN

2006 őszén Svájcban, a Lausanne-i Egyetemen került megrendezésre egy nemzetközi konferencia, melynek célkitűzése az oktatási rendszerek és az eredményességük javításával kapcsolatos kihívások elemzése volt. A konferencia előadásaira épülő 2008-ban megjelent kötet által felvetett kérdések aktualitása az eltelt idő alatt sajnos inkább nőtt, mintsem csökkent volna. Elég a PISA-felmérés kijózanító eredményeire utalni ahhoz, hogy érezzük a probléma súlyát és fontosságát. A szerzők közül egyiküket többen éppen e felmérés adataiból kiindulva kutatták az iskolai teljesítményeket befolyásoló tényezők hatásait.

A multidiszciplinaritás jegyében az oktatási intézmények által nyújtott teljesítmény kérdését a kötet az 1980-as évektől kibontakozó public management személet tágabb összefüggérendszerébe ágyazva járja körül, annak lehetőségeit igyekszik feltárni, hogy a piaci viszonyok, a verseny és a decentralizáció oktatásba való begyűrűzése milyen paradigmaváltással felérő változásokat generálhat, és ezek milyen hatással lehetnek a teljesítmény javulására. A kötet szerzői felsőoktatási szakemberek, oktatáspolitikusok, szociológusok, közgazdászok. Írásaik nyomán az oktatási szféra átfogó problematikája bontakozik ki, amely elsősorban az oktatásügy kérdésével aktívan foglalkozó szakembereknek, kutatóknak, oktatási vezetőknek, az oktatáspolitikát alakító politikusoknak, köztisztviselőknek nyújt hasznos, összehasonlító, európai dimenziókat feltáró ismeretanyagot.

Az oktatás csak egyike azoknak a közszolgáltatásoknak, amelyek teljesítménye egyre markánsabb kritikát kap, és amelyekre a *public management* által kínált változtatások reménykeltő megoldásokkal kecsegtetnek. Kérdés persze, hogy a

magánszektorban jól bevált piacorientált reformmegoldások mennyire alkalmazhatók az oktatási rendszerekben, amelyek komplexitását az érdekelték körének sokváltozós jellege az egyéb szempontok mellett még tovább fokozza. Meg kell tudni ugyanis felelni mind a külső, mind a belső érdekelti körök igényeinek, legyenek azok szülők, politikusok, magáncégek, tanárok, közalkalmazottak, nem beszélve az intézményi célok és küldetések sokféleségéről.

Az oktatás minősége a demokrácia működésétől a munkanélküliség csökkentésén át egészen a bűnmegelőzés hatékonyságáig egyfajta „mellékhatásként” rányomja a bélyegét a társadalmi élet minden szférájára, és egyben sürgető felszólítás is az oktatás megújulására. Az elvárás nem kevesebb, mint a lehető legnagyobb számú tanuló lehető legmagasabb szintre juttatása a leginkább költséghatékony módon. A paradigmaváltás az OECD-országokban eltérő mértékben, de egyértelműen fokozta az állami és magániskolák versenyét; az iskolák és önkormányzatok munkáltatói jogkört kaptak a tanárok foglalkoztatásában; kidolgozásra kerültek a részletes tantervek és az alkalmazott módszerek; a tanulók anyagi támogatása egyre inkább a teljesítményhez kötődik; szélesedik a szülők lehetősége és szabadsága az iskolaválasztásában.

Ilyen és hasonló témák és kérdések felvetésével találkozunk a kötetben, amely szándéka szerint nemcsak bemutat néhány érdekes reformkísérletet, de azt is vizsgálja, hogy ezeknek a reformoknak milyen hatása van a teljesítmény és a méltányosság javulására. A tematikus csoportosításban négy fejezet kapott helyet, egyben meghatározva a komplex téma megközelítésének négy lényeges dimenzióját: változások az oktatási rendszerek irányításában; teljesítménymonitoring és -értékelés; az oktatási rendszerek finanszírozási kérdései; a teljesítményt és méltányosságot elősegítő stratégiák.

Cristian Maroy elemzése azokat a változásokat veszi górcső alá, vizsgálva a magyar viszonyokat is, amelyek a központosított oktatásirányítás lazulásának irányába hatnak. Piacosítják az oktatást, elősegítve a verseny és az értékelés szerepének növekedését, azonban a gyakorlati megvalósulást az adott ország politikai, kulturális hagyományai és jellemzői nagyban befolyásolják. A szerző szerint a reformok kapcsán a decentralizációs törekvések azokban az országokban erősödtek fel leginkább, ahol hagyományosan erős volt a centralizáció, míg ezzel egy időben a ke-

vésbé központosított rendszerekben a fokozottabb centralizáció igénye jelenik meg. Ami a tanári autonómiát illeti, a vizsgált országok között (hazánkon kívül Anglia, Belgium, Franciaország, Portugália) csak nálunk nem volt tetten érhető a tanári munka növekvő ellenőrzése. Érdekes, talán nem is véletlen, hogy az oktatásirányítás tekintetében a porosz hagyományokra épülő német iskolarendszert találják az egyik írás holland és német szerzői a legkonzervatívabbnak.

A nemzeti oktatási rendszerek teljesítményének nyomon követésére és értékelésére a kutatók során különböző módszereket alkalmaznak. Az írások mindegyike foglalkozik a mérési módszerekben rejlő nehézségekkel, a változások indikátorokkal való modellezésének korlátaival. Különösen igaz ez, amikor olyan komplex jelenségeket vizsgálunk, mint például a méltányosság érvényesülése az iskolarendszerben. Ilyenkor csak árnyalt, többszintű vizsgálat vezetethet megbízható következtetésekhöz. Ha például összefüggést mutatunk ki az iskola minősége és az egyének keresetének és gazdasági helyzetének alakulása között, akkor itt nem állhatunk meg; arra is meg kell találnunk a választ, hogy egy ország hogyan javíthatja az iskolázás minőségét. Eric Hanushek kutatása kimutatta, hogy a befektetett pénzforsók növelése nem javítja a hatékonyságot, viszont a tanári munka minőségének javulása drámai mértékben befolyásolja a tanulók eredményeit. Ivor Trippolini is hasonló eredményre jutott, amikor a svájci kantonokban vizsgálta a tanulói teljesítményt. Megállapította, hogy a tanulási körülmények sokkal jelentősebben hatnak a teljesítményre, mint az iskola pénzügyi helyzete vagy a menedzsment működése.

A finanszírozás reformja keretében sok országban a centralizált költségvetési rendszerrel szemben, amely nem ösztönöz a takarékosagra, hiszen a következő év költségvetési keretét az előző év felhasználása alapján számítják ki, egy nagyobb gazdálkodási szabadságot biztosító decentralizált modellben látják a megoldást. Kritériumokat állapítanak meg, majd egy matematikai képlet alapján határozzák meg az iskolának juttatott általánosságot. Ez a gyakorlat számos országban működik (pl. Anglia, Finnország, Hollandia, Lengyelország), a kutatók azonban arra hívják fel a figyelmet, hogy a módszer hatékonysága szoros összefüggésben áll az oktatásirányítási kérdésekkel és az iskolának biztosított önállóság mértékével. További kérdés, hogy van-e olyan külső ér-

tékelési rendszer, amely képes az iskola teljesítményét objektíven mérni, és a pénzügyi támogatás kiszámításánál ezt hogy lehet figyelembe venni.

A kötet utolsó fejezetében a teljesítményjavítását és az iskolai méltányosság növekvő érvényesülését elősegítő stratégiák körében fontos szerepet szánunk az iskolai információs és kommunikációs technológia fejlesztésének, amely nemcsak a tanulás és tanítás hatékonyságát javítja, de jól használható az adminisztráció és az iskolavezetés céljaira is. Ez utóbbi, a szerzők véleménye szerint, akkor tud eredményesen működni, ha az iskola kellő autonómiával rendelkezik, és a finanszírozási rendszer lehetővé teszi az iskolai prioritások érvényesülését.

A PISA-felmérésekben mutatott kiváló teljesítmények okán Finnország méltán került a figyelem középpontjába. Mit tudnak a finnek, mi az ami ebből nálunk is adaptálható („best practice”)? Reijo Laukkanen szerint a magyarázat a hosszú távú oktatáspolitikában kereshető, melynek fő törekvése a teljesítmény fokozása és a méltányosság javítása; mindkettő az 1970-es évek óta a finn fejlesztési célok meghatározó eleme. Mit jelent ez a gyakorlatban? Többek között a döntéshozatal decentralizációját, nagyfokú autonómiát a tanterv és az oktatási folyamat megtervezésében; kis tanulócsoportokat az alsóbb iskolai osztályokban; mesterszakra végzett általános iskolai tanárokat; a speciális igényű tanulók kiemelt támogatását; az érdekeltekkel való együttműködést; a pénzügyi támogatás koncentrációját a legproblemásabbnak tartott alsó középiskolai szintre.

2004-ben egy országos felmérés szerint a finn pályaválasztók körében a legnépszerűbb a tanári pálya volt, pedig a bérezés nemzetközi összehasonlításban csak átlagosnak mondható – a magyarázat tehát elsősorban a tanári hivatást övező hagyományosan magas társadalmi megbecsülésben és a tanári munkát támogató iskolai autonómiában keresendő. Reijo Laukkanen szerint az oktatáspolitikusok feladata, hogy a társadalom által támogatni kívánt értékekre épülő célkitűzéseket fogalmazzanak meg, az oktatás szereplőivel együtt lépésről-lépésre igyekezzenek ezeket a célkitűzéseket elérni, eközben azonban fel kell készülniük az újabb és újabb kihívások hozzáértő kezelésére is. (*Soguel, Nils C. & Jaccard, Pierre: Governance and Performance of Education Systems. Springer, 2008, Dordrech. 330 p.*)

Dobos Ágota